

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Гуманітарний інститут

ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ

ФІЛОЛОГІЯ.
УКРАЇНЬСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА

Модуль 2

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Гуманітарний інститут

ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ ФІЛОЛОГІЯ. УКРАЇНСЬКА МОВА І ЛІТЕРАТУРА

МОДУЛЬ 2

Навчальний посібник

Київ — 2012

УДК 378.016:81:82(075)
ББК 74.584(4Укр)+80(4Укр)я73
В85

Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського університету імені Бориса Грінченка
(*Протокол № 5 від 24.03.2011 р.*)

Автори:

Бондарева О. Є. («Етапи професійного зростання», «Загальний огляд спеціалізації»); *Доценко О. Л.* («Специфіка філологічної професійної діяльності»); *Видайчук Т. Л.* («Моя майбутня професія — філолог»); *Волюшук Л. В.* («Вступ», «Заключне слово»); *Караман С. О.* («Компетентнісні виміри мові професії»); *Олійник С. М.* («Професійний портрет філолога, фахівця з української мови і літератури»).

Рецензенти:

Буляк А. Б. — професор кафедри новітньої української літератури Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор філологічних наук;

Кудряшова О. В. — доцент кафедри української літератури, компаративістики і соціальних комунікацій Гуманитарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, кандидат філологічних наук.

Вступ до спеціальності: філологія, українська мова і література. Модуль 2 : навч. посіб. / О. Є. Бондарева, О. Л. Доценко, Т. Л. Видайчук та ін. — К. : Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. — 128 с.

Мета посібника — ознайомити студентів-першокурсників з особливостями професії українського філолога.

У посібнику, крім основних матеріалів, представлено запитання та завдання для самоперевірки і самоконтролю, подано комплекс творчих завдань. З довідковим матеріалом можна ознайомитись у рубриці «Візьміть до уваги!».

Для студентів, викладачів та широкого кола читачів, які цікавляться мовознавством.

**УДК 378.016:81:82(075)
ББК 74.584(4Укр)+80(4Укр)я73**

© О. Є. Бондарева, О. Л. Доценко, Т. Л. Видайчук та ін., 2012
© Київський університет імені Бориса Грінченка, 2012

ВСТУП

Входячи до навчального саду мистецтва,
будьте благочестивими та уважними садівниками.

Митрофан Довгалецький

Слово формує світ.

Спотворене слово — спотворює його.

Павло Мовчан

Ми — філологи

«Ми» — це десятки тисяч словесників, тисячі студентів-філологів разом з кількома сотнями доцентів і професорів, які навчають студентів Слову. Іноді нас не помічають, до нашого існування звикли. Але уявімо собі хоча б на мить — із суспільного тіла нас вилучено, і ось тут дуже швидко всі відчули б, що з тим тілом починають коїтися негаразди. Воно, це тіло, ставало б усе більш неохайним, покривалося б волоссям, а лоб звужувався, і ось згодом на обличчі почали б вгадуватися обриси неандертальця — нашого далекого предка. Від цього процесу здичавіння в епоху розвитку гуманітарних цінностей рятує утвердження культу слюва, адже філолог — центральна фігура суспільства, еліта нації.

В умовах глобалізаційних процесів та пов'язаного з ними переходу до нових науково-інформаційних технологій відбуваються суттєві перетворення в освіті, зміна парадигми людського прогресу, основними ознаками якого є духовний розвиток особистості, моральне вдосконалення та формування патріотичних і громадянських якостей. Національна доктрина розвитку освіти України визначає першочергове завдання — формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, зберігає і продовжує культурно-історичні традиції, шанобливо ставиться до рідних святинь, а також до культури всіх національностей, що проживають в Україні. Цю величну і благородну справу належить здійснювати філологам, які мають бути аристократами духу, людьми активними і творчими. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема професійної підготовки словесників XXI століття.

Найважливіша перевага людини — володіння мовою, адже здатність спілкуватися і координувати дії багатьох людей дала можливість побудувати стародавні та сучасні цивілізації, створити писемне мовлення, тобто тексти різних епох і народів, вивченням яких займаються обрані люди, професія яких — філолог. Сама назва цієї спеціальності означає «любов до слова». Збереглися праці з філології, яким понад 2500 років — вже в той час люди досліджували більш ранні тексти, які накопичилися за попередні століття. За часів античної Греції та Риму навчання дітей включало такий предмет, як література, що свідчить про надання філологам особливого статусу в системі освіти. Люди з такою професією почасти є й істориками, тому що література і мова є глибинною, нецінною скарбницею інформації про життя та події в минулому. Без філологів, які прищеплюють любов до літератури, мови, збагачують світогляд, суспільство приречене бути безграмотним і неурядованим.

Мудрі й висококультурні елліни породили риторичу і з надзвичайною старанністю, любов'ю опікувалися нею. Здається, в той час посібників з риторики, що писалися на дорогому пергаменті, з'являлося не менше, ніж у наш час. Риторика (містечтво слова) вивчалася в усіх соціальних навчальних закладах Європи, була провідною навчальною дисципліною, бо освіченість людини, у першу чергу, проявлялася у тому, як вона володіє словом. А володіти словом — це вміти думати, висловлювати свої думки, передавати їх іншим, впливати на інших... Містечтво володіння словом було ознакою розуму та освіченості. Відомий біблійний вислів, що «спочатку було слово...». Всім, хто бажає глибше ознайомитися з риторикою як з навчальним предметом, завдання якого полягає в розвитку у студентів прикладної мовленнєвої діяльності, треба звернутися до «Риторики» Феофана Прокоповича, який викладав цей предмет у Києво-Могилянській академії.

З другої половини XIX ст. на зміну риторичі приходить художня література, яка посіла вагоме місце серед університетських дисциплін, адже художня мова своєю організованістю, багатством виразально-образувальних засобів на кілька щаблів вища за будь-які інші мовні системи, а сам процес сприймання художніх творів є процесом активного навчального спілкування з довершеними мовними текстами, які переказуються, коментуються, інтерпретуються усно і письмово — і це теж сприяє ефективному мовленнєвому розвитку, що активно поєднується з пізнанням образно відображеного світу, з інтенсивним естетичним формуванням особистості.

Літературна та мовна освіта сьогодні відіграє провідну роль серед навчальних дисциплін і має широкий спектр навчально-виховних

функцій. Вона наділена чітко вираженими пріоритетами в таких засадах для людини освітньо-виховних напрямках, як національна ідентифікація, патріотизм, мовленнєвий розвиток, естетико-культурні орієнтири, що стимулюють розвиток образної свідомості. Окрім того, треба мати на увазі ще й історіознавчий, народознавчий та лінгвістичний ефекти, якими володіє добре поставлена літературна та мовна освіта. Вкрай важливо зрозуміти, що вся ця поліфункціональність є нероздільною, а синкретичною, втіленою у відносно легку для сприймання образну форму.

Звернемо вашу увагу ще на одну принципову річ: основою професійної підготовки філолога є його суто наукове підрунтя. Звичайно ж, безглуздо заперечувати важливість психолого-педагогічної підготовки — їй треба надавати належне. Але при цьому необхідно прислухатися до Василя Сухомлинського, який постійно наголошував, що вчитель, який поверхово знає свій предмет викладання (літературу, мову, історію, математику, фізику...), мало допоможе психологія з педагогікою та методика викладання. Лише глибоке знання свого предмета виробляє у викладача його найголовнішу якість — креативність.

Аналіз окремого твору — це найоптимальніший спосіб проникнення у змістову сферу митця, осмислення таємниць його художності. А інтенсивне прилучення студента до мистецтва аналізу окремого твору — це розвиток чи не найважливіших для його майбутньої професійної діяльності умінь і навичок. Культурне ставлення до аналізу окремого твору активізує застосування на конкретному матеріалі різних методологічних та методичних підходів. Осмислення понять «герменевтика», «міфологічна критика», «феноменологічний підхід», «структуралізм», «постструктуралізм», «психоаналіз», «гендерний підхід», «рецептивна поетика» та ін. відбувається не в якомусь віртуальному просторі, а при аналізі конкретних творів.

Професія словесника передбачає академічну роботу, дослідження в галузі мови та літератури. Філологи пишуться своєю професією, тому що:

- за словом до кишені не лізуть і «переплюнуть» будь-якого оратора;
- якщо і доводиться лізти за словом до кишені, то можуть вигадати такий неологізм, який може замінити певне стале поняття або цілий комплекс понять;

- використовуючи нецензурну лексику, справжній філолог вправно пояснить походження та значення використовуваних ним слів тим, хто бездумно користується ними;

- якщо філологу роблять зауваження з приводу його мови/вимови/лексики/граматики, він справедливо може відповісти: «Я — філолог, мені можна!»

МОЯ МАЙБУТНЯ ПРОФЕСІЯ — ФІЛОЛОГ

Насправді ж перевага нашої професії у тому, що ми краще розуміємо світ. Звідси випливає наше перше завдання — допомагати іншим розуміти його. На думку *С. Аверинцева*, філологія визначається як «служба розуміння», яка «допомагає виконанню одного з головних людських завдань — зрозуміти іншу людину (іншу епоху, іншу культуру)». Дослідник наголошує, що філологія безмежна, адже філолог-класик суміщає у собі «лінгвіста, критика, історика громадського побуту, моралі та культури, знавця інших гуманітарних, а принагідно навіть природничих наук — всього, що в принципі може знадобитися для пояснення того чи того тексту».

Без перебільшення можна констатувати, що філологічна освіта для людства є виключно ефективним засобом мовленнєвого та етико-естетичного розвитку. Чудове, підкреслено вишукане володіння усною та писемною мовами — це форма, за якою відчувається глибоко шляхетна, витончена духовність, зрощена на аристократичному морально-етичному колесі.

У створенні пропонуваного видавництва взірцем для авторів послужили як нові, так і дуже давні зразки: колись укладалися своєрідні «читанки», в яких були розповіді про подорожі у світ книги, перекази легенд, перекази тогочасних художніх творів і навіть подавалися дописи суперечливих рецензій на популярні тексти. Кожна така книжка була своєрідною «мікробібліотекою». Хотілося, щоб такою стала для вас і ця праця.

Посібник, який ви тримаєте в руках, розрахований на допитливого студента, який бажає, щоб його життя не нагадувало гру на одній струні, а було сповнене гармонійного звучання симфонічного оркестру, поліфонізмом найтендітніших порухів душі, обертонами, злагодженістю і багатством мелодій.

У розділі розкрито сутність філології як комплексу гуманітарних наук, висвітлені етапи її становлення та розвитку. Особливу увагу приділено розвою лінгвістичних і літературознавчих шкіл, філологічної освіти в Україні. Важливу для розуміння означеної проблематики наукову основу подано у підрозділі про методологію філологічних досліджень.

Для з'ясування суті та специфіки філології як напрямку підготовки студентів у ВНЗ виокремлені й охарактеризовані основні сфери майбутньої професійної діяльності філолога-україніста, нормативна документація, що її регулює, та вимоги сучасного суспільства до професії.

Ключові слова: *бакалавр з філології, історія філології, комплекс гуманітарних наук, літературознавство, лінгвістика, методологія досліджень, українська філологія.*

Філологія як напрям професійної підготовки студентів. Пізнання духовної культури людства різних епох служить філологія. **Філологія** (грец. *φιλολογία* — любов до слова, мови) — комплекс гуманітарних наук про духовну культуру в галузі слова і словесної творчості, насамперед у мові й літературі; йдеться про духовну культуру окремого народу, групи народів або людства в цілому. Основні складові частини — лінгвістика і літературознавство. *Linguística* — від фр. *linguistique* — мовознавство; термін *література* походить від латин. *literatura* — усе написане, писемність, художня література. До філології традиційно відносять і такі науки, як: *фольклористика* (наука про народну творчість, насамперед словесну; англ. *folklore* — букв. народна мудрість, народне знання), *джерелознавство* (наука про писемні джерела і стародруковані пам'ятки тощо), *текстологія* (наука про реконструкцію, прочитання текстів та ін.), *епіграфіка* (наука про давні надписи, вирізьблені на твердих матеріалах; грец. *επιγραφική* — надписую), *ономастика* (наука про власні назви; грец. *ονομαστική*) — майстерність давати імена, уміння називати), *намізматика* (наука про колекціонування монет, медалей тощо, а також пов'язані з ними написи, тексти; грец. *νομισματική* — монета).

Філологія поділяється на ряд окремих філологій: романську, германську, слов'янську та ін. *Слов'янська філологія* — це наука про духовну культуру слов'ян у галузі словесної творчості, насамперед у мові, літературі та фольклорі. Вужчою відповідно є *українська філологія* — наука про духовну культуру українців. Це складові частини *славистики* — сукупності наук про духовну культуру слов'ян у широкому значенні слова (мову, літературу, фольклор, мистецтво, історію, міфологію, релігію та ін.), почасти і про матеріальну культуру.

Важлива перевага філології — це комплексність. Комплексність, на противагу диференціації наук, дає можливість простежити найзагальніші закономірності й тенденції розвитку, побачити основні проблеми науки про духовну культуру слов'ян. Філологію не можна ототожнювати

з лінгвістикою, літературознавством та іншими складовими частинами. Так, специфіка філології яскраво виявляється в підходах до вивчення тексту, коли стає потрібним комплекс знань з історії мови, текстології, історії літератури, історії культури і т.д.

Отже, основою, що об'єднує в одну науку низку лінгвістичних, літературознавчих і культурно-історичних дисциплін, є текст з усіма внутрішніми аспектами і зовнішніми зв'язками, без якого неможливі зародження, розвиток і функціонування філології.

«Аналізуючи тексти й роблячи спеціальні коментарі (а саме така форма є класичною в науковому філологічному дослідженні), філологія у такій спосіб слугує пізнанню та усвідомленню культури як ознаки розвитку суспільства. Внутрішня структура філології двопланова. З одного боку, вона покликана глибоко вивчати тексти, не допускаючи фантазій і відходів від їх конкретності (в цьому її «буденність»), з іншого — через зміст накопичених текстів вона є акумулятором людської думки про розвиток матеріальної й духовної культур (в цьому її універсальність)» [5, 8].

З історії філології як науки. Філологія як наука виникла на відносно зрілій стадії розвитку суспільств, які користувалися письмом. Наявність філології характеризує не лише рівень цивілізації, а й її тип. Так, високорозвинуті давні культури Близького Сходу не мали філології як науки, а в країнах Західної Європи у середньовіччі вона була слабко розвинута. Зате у цей самий період (середина I тис. до н.е.) вона швидко формувалася у Стародавніх Індії та Греції.

Спершу термін **філологія** глумачився широко — як комплекс наук про писемні тексти, в основному давні, що включав власне філологію, історію, філософію тощо. Отже, *філологія виникла у зв'язку з потребою глумачити тексти* (ведійські гімни в Індії, поеми Гомера у Стародавній Греції) і розвивалася як певна відповідність пізнавальній рефлексії над мисленням, словом і мовленням і як наслідок безпосереднього ставлення до них. Уже в еллістичну епоху (III—I ст. до н.е.) від неї відділилася філософія, а завдання філології звузилося до роботи над текстами (коментування, відтворення первинного, вірогіднішого тексту). Аж до XVIII ст. включно це були переважно античні і біблійні тексти.

Давня індійська філологія представлена граматистами *Паніні* (V—IV ст. до н.е.), *Вараручі Кат'ян* (III ст. до н.е.), *Панаджалі* (II ст. до н.е.), а пізніше теоретиками орфопедії та стилю. Вона відкрила неопізнанні пам'ятки, написані спочатку мовою вед (середина II тис. до н.е.), а відтак і санскритом (початок I тис. до н.е.), вивчення якого в Європі дало поштовх зародженню на початку XIX ст. порівняльно-історичного мовознавства.

блійної («священної») літератур, спричинив автономне функціонування мовознавства, літературознавства, фольклористики і текстології. Однак єдність філології як синкретичної науки зберігається й нині завдяки особливому способу аналізувати текст. Філологія продовжує існувати й розвиватися як форма комплексного знання про матеріальні та морально-інтелектуальні цінності, створені носіями різних культур у попередні епохи, вона допомагає зрозуміти людину, народ, культуру, епоху.

Особливості виникнення та розвитку української філології. Невід'ємною складовою філології в цілому і слов'янської зокрема є українська філологія.

Українська філологія — сукупність гуманітарних наук, які вивчають культурне надбання українців шляхом мовностилістичного і літературознавчого аналізу текстів.

Об'єктом вивчення української філології є українська мова усіх історичних епох та написані нею тексти різних стилів та жанрів, а відображений у них розвиток матеріальної та духовної культури українців є її **предметом**.

Майже одразу з появою писемності на українських теренах стали відомі філологічно-естетичні погляди античності, звичайно ж, вони поширювались у візантійських та місцевих перекладах слов'янською мовою. Найдавнішою працею, в якій висвітлювалися проблеми тогочасної філологічної науки, був трактат *Georgii Xeraboska* «О образъхъ», розміщений у збірник X ст., створений для київського князя Святослава («Ізборник Святослава», 1073). Трактат включав античні теорії з граматики, орфографії, риторики, просодії. Праця Г. Херабоска була перекладена з болгарського варіанта, а не з грецького оригіналу. Згідно з існуючою тоді традицією, переклади робилися досить вільно, їхні автори вносили різні доповнення й уточнення, переробляли окремі місця, могли поєднувати з іншими працями, а тому переклади нерідко відрізнялися (й суттєво) від оригіналу. У згаданій праці невідомий перекладач створив літературознавчу термінологію давньою українською мовою, що було викликано нагальними потребами тогочасного культурного життя, розвитком художньої літератури та мистецтва. Передусім невідомий перекладач дає слов'янські відповідники відомим у античній Греції та Давньому Римі тропам та фігурам поетичного синтаксису: *примтвое* — епітет, *створенное* — порівняння, *преводъ* — метафора, *лицетворение* — уособлення, персоніфікація, *инословіе* — алегорія, *поруғаніе* — іронія тощо.

У давню українську епоху (тобто епоху Київської Русі) постала потреба осмислення значення запозичених слів релігійного змісту, тому

Витоки традицій європейської філології йдуть з давньогрецьких джерел і значною мірою через давньоримське посередництво. Зароджувалася **давньогрецька філологія** із шкільного коментування поем Гомера. У софістичну добу (V—IV ст. до н.е.) література відокремилася від позалітературної реальності і стала об'єктом теоретичної поезики та філології. Серед софістів («словоблудів») найбільші заслуги в розробленні філологічних методів і прийомів належать *Плутарху*, *Гергію*, *Продіку*. Але найвищою зрілості давньогрецька теорія літератури досягла в «Поетиці» *Аристотеля* (384—322 рр. до н.е.). Наприкінці III ст. до н.е. елліністична філологія поступово починає відходити від філософії, в надрах якої вона розвивалася, і наприкінці II — на початку I ст. до н.е. остаточно відокремилася від неї. У цей час філологією займалися граматики з бібліотек *Александрії* та *Пергами*, які коментували тексти. Приблизно в 170—90 рр. до н.е. представник *Александрійської школи Діонісій Фракійський* остаточно оформив на граматичній основі вчення про частини мови, яке до сьогодні лежить в основі шкільної граматики слов'янських мов.

Філологія епохи Відродження. Традиції давньогрецької філології розвивалися в Давньому Римі та середньовічній Візантії, після падіння якої спадщину візантійської філології в середині XV ст. перебрала Італія епохи Відродження. Учені-гуманісти намагалися ніби «заговорити» мовою стародавніх, звідси — прагнення вивчити старогрецьку і латинську мови, реконструювати античні тексти, використати для подальшої творчості ці мови, начебто реанімуючи їх з мертвого стану.

Нова доба у філології започаткована «неогуманізмом» німецького вченого, основоположника естетики класицизму *Йогана Вінкельмана* (1717—1768). У цей період учені намагалися обґрунтувати цілісний образ античного світу. Німецький філолог *Фрідріх-Август Вольф* (1759—1824) запровадив термін «філологія» як назву науки про античність. У першій половині XIX ст. німецькі вчені *Герман Узенер*, *Ервін Роде*, *Ульріх фон Віллемовіц-Мелендорф* та ін. відмежували від філології давню історію. У цей час під впливом романтизму виникла «нова філологія» (неофілологія): германістика (*Франц Ботт*, *Якоб і Вільгельм Грім*, *Вільгельм фон Гумбольдт*, *Август Шлейхер* та ін.), романістика (*Франсуа Ренуар*, *Фрідріх Діц*), славістика (чех *Йозеф Добровський*, словак *Павел Шафарик*, словенці *Ваволомей Копитар* і *Франц Міклошич*, серб *Вук Караджич*, росіяни *Олександр Востоков*, *Федір Буслав*, українці *Осип Бодянянський*, *Михайло Максимович*, *Олександр Потебня*) та ін.

Отже, розпад філології як цілісної історико-філологічної науки, яка вивчала лише привілейовані тексти класичної (античної) та бі-

в рукописах цього періоду часто трапляються глоси (пояснення незрозумілих слів) на полях рукописів.

Таку ж дидактично-пояснювальну спрямованість (функціонували як сучасні тлумачні та перекладні церковнослов'янсько-староукраїнські) мали і перші словники, створені слов'янами наприкінці XVI—XVII ст. та поширені на українських територіях: «Лексис» *Лаврентія Зизанія* (1586), «Лексіконъ славеноросскій и именъ Тлъкованіе» *Памфила Беринди* (1627). Наприкінці XVI ст. в Україні опубліковано кілька посібників для вивчення мови: «Граммати́ка доброголатового еллинословенского языка» невідомого автора (1591), «Граммати́ка словенска» *Лаврентія Зизанія* (1596), в якій автор розкриває не тільки проблеми вивчення мови, а й пояснює окремі літературознавчі терміни, зокрема розглядає поняття про «ногу» (стопу), аналізує п'ять різних видів стоп — дактиль, спондей, трохей (хорей), пірихій, ямб. Л. Зизанію належить також визначення трьох основних віршових метрів — героїчного, елегійного та ямбічного, що було спробою застосувати класичні розміри для рідної мови. Значно більше впливали на знання з мови створені з ініціативи українських і білоруських братств граммати́ки церковнослов'янської мови. Період XVII ст. збагатив українське літературне й культурне життя значно складнішими працями, такими як «Граммати́ки славенскія правилное синтагма» *Мелетія Смотрицького* (1619) та її скороченою крем'янецькою переробкою «Граммати́ка или писменница языка словенского» (1638), а також першою граммати́кою простої української мови (а не церковно-релігійної), що мала назву «Граматъка словенская» *Івана Ужєвича* (1643). Ці староукраїнські філологічні праці начебто посідають проміжне місце між описом живої, рідної для авторів мови і чужої, релігійної, літературної. Адже риси української мови у них описані часто мимовільно чи випадково. Проте ці праці є першими спробами вивчити близькоспоріднені слов'янські мови (у тому числі й українську), диференціювати лексику за стилізовим використанням (жива/книжна), унормувати чинний тогочасний правопис.

Першим українським літературним критиком можна вважати послідовника й друга Івана Вишенського *Іова Клягиницького* (роки народження і смерті невідомі), який детально проаналізував рукопис «Зерцала богословія» *Кирила Ставровецького*. Побачивши в тексті рукопису численні помилки, він радив перш ніж друкувати книгу, спробувати їх виправити. Після винайдення книгодрукування й поширення його в Україні літературознавчого характеру набули передмови або післямови до книг, в яких ішлося про призначення книги, подавалися короткі відомості про її автора, давалися поради щодо чи-

тання. У цьому зв'язку можна згадати передмови *Костянтина Осетровського* до Біблії, *Івана Федорова* до Нового Заповіту, його ж післямову до «Апостола».

Першою бібліографічною працею було «Оглавление книг, кто их сложил» *Епіфанія Славинецького* (1665—1666), в якому подано короткі анотації до майже півсотні українських, російських і білоруських книг.

Вагомий внесок у теорію мови, стилю, красномовства, віршування було зроблено професорами Києво-Могилянської академії. Давні українські поетики XVII—XVIII ст., які дійшли до нас у численних рукописах (їх налічується близько тридцяти), були специфічними курсами літературознавства, що вивчалися в навчальних закладах тієї доби. Написані вони латинською мовою й викладали основні поняття поетики та риторики, розглядали проблеми змісту й форми поезії, особливості та правила віршування, подавали відомості з греко-римської міфології.

Значним кроком уперед у розвитку філологічної теоретико-естетичної думки в Україні стали латиномовні книги професора Києво-Могилянської академії *Феофана Прокоповича* (1681—1736) «De arte poetica» («Мистецтво поетики», 1705) і «De arte rhetorica» («Мистецтво риторики», 1706—1707). Вони поклали початок класицистичній поетиці. Слід зауважити, що згадані праці мало позначилися на українських літературних течіях і окремих творах, українське письменство залишалось на позиціях бароко, тоді як російська література засвоювала й розвивала новий класицизм. Орієнтуючись на античні традиції та літературні канони західноєвропейського літературознавства доби Ренесансу, Ф. Прокопович давав поради письменникам сміливо відходити від традицій і авторитетів, більше покладатися на здоровий глузд і природність життєвих явищ. У «Поетиці» йшлося про походження поезії, її природу та призначення, аналізувалися твори епічної, драматичної, буколічної, сатиричної, елегійної, ліричної та епіграматичної поезії.

Ф. Прокопович багато уваги приділив літературним родам і жанрам, хоча сам термін «жанр» у його працях відсутній. Дослідник, виходячи з людиноцентричного принципу, поділяє поезію на більш чи менш важливі для людини жанри. Вищим із них, як і Плагон, він вважає епопею, а не драму, як це мало місце в теоретичних настановах Буало. Елегійна поезія стоїть у нього вище за ліричну, оскільки в ній передаються переживання, гнів, любов, радість і скорбота людини.

У «Риторичі» автор порушив актуальні проблеми стилістики, зокрема він виокремив і теоретизував три мовні стилі: високий (важли-иий), середній (барвистий) і низький (простий). Виходячи зі специфі-

Славістична спрямованість була завжди провідною у науковій діяльності **Київського університету**. Цьому сприяло кілька чинників: по-перше, його було створено на основі Волинського ліцею, тому з 13 кафедр історико-філологічного факультету 10 очолювали філологі-и-поляки, викладачі колишнього ліцею; по-друге, першим ректором Київського університету було призначено історика, етнографа, фольклориста, журналіста, перекладача, філолога, природознавця *Михайла Максимовича* (1804—1873), який був патріотично налаштованим до української духовної культури вченим. Добре обізнаний в історії вчений різко відреагував на шовіністичну гіпотезу М. Погодіна про заснування Київської Русі і Києва начебто росіянами, а українці зі своїм сполонизованим мовленням прийшли сюди з Прикарпаття лише наприкінці XV ст. після звільнення спустошених монголо-татарами земель. Використавши історичні, етнографічні і філологічні факти, М. Максимович аргументовано спростував хибні твердження, довівши автохтонність на цих землях українців та їхньої мови, яка формувалась у Південній Русі в X—XI ст.

У 1850 р. у **Львівському університеті** розпочала свою роботу кафедра української мови та літератури. Завдяки завідувачу кафедри *Якову Голубацькому* (1814—1888) в університеті було запроваджено курс з порівняльного вивчення слов'янських мов та літератур. Сам учений досліджував фольклор та етнографію українців карпатського регіону, аргументовано обстоював самобутність української мови. У другій половині XIX ст. з Львівським університетом тісно співпрацював український історик, археолог, етнограф, філолог *Антон Петрушевич* (1821—1913), який досліджував пам'ятки української писемності. Вагомий внесок в українську філологію належить українському мовознавцеві, літературознавцеві, етнографу *Омельяну Огоновському* (1833—1894). У першій половині XX ст. заявив про себе *Іларіон Свенцицький* (1876—1956), завдяки зусиллям якого було розширено межі українознавства. Зокрема, у Львівському університеті почали читати курси з історії літератури південних і західних слов'ян, досліджувались проблеми формування української літературної мови, історія українського книгодрукування. Пам'ятки української писемності, історичні особливості становлення та розвитку української мови, особливості західноукраїнської фольклорної спадщини, українсько-польські та українсько-чеські літературні взаємини досліджував відомий мовознавець, літературознавець, фольклорист і громадський діяч *Олександр Колеса* (1867—1945). Чимало праць про генезу південно-західних говірок карпатських територій, систематичне видання фольклорних та етнографічних матеріалів, що

ки кожного з них, учений подав свою систему прозаїчних жанрів. Ви-соким стилем, вважав він, пишуться роздуми, низьким — листи до друзів, діалоги та трактати, середнім — «слова похвальні» та історичні описи. Цьому останньому жанру Ф. Прокопович присвятив спеціаль-ний розділ дослідження — «Про спосіб написання історії». Особливу увагу він приділив «життю» — традиційному жанрові вітчизняної літе-рагури. Вчений вважав, що цей жанр має спиратися на події та факти історії і цим самим відрізнятися від байки чи оповідання, в основі яких лежить вимисел.

Важливу роль у **Формуванні критичної думки** в Україні відіграв *Григорій Сковорода* (1722—1794), який утвердив гуманістичні просвіт-ницькі засади у творчості, рішуче протинився сліпому наслідуванню кращих зразків античної та західноєвропейської літератури, орієнту-вав митців на свідоме й творче засвоєння українських традицій, актив-не використання народних елементів у художній творчості.

Грунтуючись на вивченні української мови, літератури і фольк-лору, українська філологія є органічним компонентом науки про слов'ян, вона почала формуватися на наукових засадах наприкінці XVIII — на початку XIX ст. Кафедри слов'янської (у структурі якої і українська) філології як науки та навчально-методичні центри відповідного профілю створювали в провідних університетах пере-важно в середині XIX ст., саме у них і працювали відомі на весь світ філологи-україністи.

У 1819/1820 навчальному році у **Харківському університеті** був вперше оголошений курс «Читання», який вів відомий український письменник *П. Гулак-Артемовський*. А в 1835 р. відповідно до універ-ситетського статуту було створено кафедру історії та літератури слов'янських нарідів, яку очолив *Ізмаїл Срезневський*. У другій половині XIX ст. провідним діячем східнослов'янської філології став *Олександр Потебня*, який створив і очолював *Харківську лінгвістичну школу*. Йому належить книга «Мисль і мова», у якій розкрито взаємодію-шення мови й мислення, мови й нації, походження мови, внутрішньої форми слова. Він одним із перших здійснив порівняльне вивчення слов'янського наголосу, започаткував у Харківському університеті вивчення діалектології слов'янських мов. У створеній ним школі на початку XX ст. формувались як дослідники *Микола Грунський*, *Степан Кульбакін*, *Леонід Булаховський*, *Юрій Шевельов*. Разом із *Миколою Сумцовим* О. Потебня був одним із організаторів у Харкові історико-філологічного товариства, яке активно виступало проти висловлених М. Погодіним і П. Лавровським шовіністичних поглядів щодо похо-дження українців та української мови.

стали джерелом ретельного вивчення української культури, є доробком *Володимира Гнатюка* (1871—1926).

Основоположником філології в **Одеському університеті** став перший декан філологічного факультету, завідувач кафедри слов'янської філології *Виктор Григорович* (1815—1876). Йому належить відкриття і дослідження найважливіших старослов'янських пам'яток, зокрема Маріїнського і Зографського Євангелій; праці з археології та етнографії півдня України. З Одеським університетом пов'язана наукова діяльність хорватського лінгвіста *Ватрослава Ягича* (1838—1923), українського слависта *Олександра Чубинського* (1845—1907). Випускником цього університету був відомий східнослов'янський філолог *Дмитро Овсянко-Куликовський* (1853—1920).

Урядом царської Австро-Угорщини, під владою якої перебувала Північна Буковина, 1875 р. було засновано **Чернівецький університет**. Тут над філологічними проблемами працювали мовознавці і філософ *Климентій Ганкевич* (1837—1899) (вивчав наголос і народну етимологію в українській мові), філолог, славіст, палеограф, фольклорист *Омелян Калужняцький* (1845—1914) (досліджував старослов'янські давньоруські і староукраїнські пам'ятки української мови), автор багатьох праць з українського мовознавства, літературознавства *Степан Смалю-Стоцький* (1856—1938).

Нині поле зору української філології як науки і комплексу навчальних дисциплін охололо:

- український народ, особливості його формування від народності до нації в аспекті становлення матеріальної та духовної його культури, його етнокультурний склад;
- формування української мови від праслов'янської доби до нашого часу, її періодизація, лінгвістичні теорії прабатьківщини, запровадження писемності, найдавніші українські рукописи;
- форми існування національної мови (літературна, діалектна, мови окремих соціальних груп); культурні, міжетнічні і міжмовні контакти з сусідніми народами;
- становлення національної літературної традиції;
- відображення матеріальної і духовної культур українців у мові, літературі, фольклорі;
- історія та актуальні проблеми української філології: витоків і зародження, становлення й розвитку, напрямки і перспективи сучасних досліджень, міжнародні українознавчі форуми й видання.

Українська філологія перебуває в тісних зв'язках з іншими науками: філософією — наукою про найзагальніші закони розвитку природи, суспільства і мислення; логікою, що вивчає закони і форми мислен-

ня; психологією — наукою про закономірності, розвиток і форми психічної діяльності істот; історією, що досліджує закономірний розвиток народів, суспільних утворень і подій; археологією — наукою, яка вивчає давній побут і культуру людства на підставі добутих під час розкопок речових пам'яток; етнографією — наукою про культуру й побут народів світу, їхній етногенез, розселення та культурно-побутові взаємозв'язки; демографією, що вивчає склад і рух населення, закономірності його розвитку; соціологією — наукою про суспільство і різні форми історичної зумовленості суспільного буття; антропологією, що вивчає антропологічну природу людини, її раси та ін. Через дотичні до мовного тексту аспекти філологія пов'язана також із семіотикою, анатомією, логопедією, фізикою, географією, інформатикою та іншими природничими дисциплінами.

Методологія філологічних досліджень. Українська філологія, як і будь-яка наука, має **методологію** — систему вихідних принципів і спеціальних методів та прийомів дослідження. У філологічній методології виділяють три рівні: загальнофілософську, загальнонаукову і часткову.

1. Загальнофілософська методологія. Її принципи й закони вивчають орієнтацію, напрямки і підходи до об'єкта наукового дослідження. У філології вона пов'язана з розв'язанням таких загальнофілософських проблем, як: взаємовідношення матеріального та ідеального в культурі й мові; взаємовідношення матеріального та знаків культури, відображених у текстах; єдність і боротьба протилежностей як внутрішнє джерело розвитку мов і культур; дія закону переходу кількісних змін у якісні й пов'язаного з ним закону заперечення (перехід від спільного культурного і діалектного простору до окремих народів і мов, від язичництва до християнства тощо).

2. Загальнонаукова методологія. Вона ґрунтується на двох основних принципах: системності, згідно з якою писемні тексти і мови загалом слід вивчати як системні явища в їхніх зв'язках з іншими явищами дійсності, з урахуванням різних аспектів діяльності, міжмовної і міжкультурної взаємодії, та історизму, який передбачає розуміння мови й культури як явища, що історично розвиваються.

В українській філології використовують такі загальнонаукові методи: *аналіз* (з грец. — розклад, розчленування) — метод дослідження, що полягає у розкладанні мовного цілого (тексту) на його складові з метою пізнання їх сутності; *синтез* (з грец. — з'єднання, складання) — метод вивчення об'єкта (тексту) в цілісності, єдності та взаємозв'язку складових частин, що забезпечує узагальнене його розуміння; *дедукцію* (з латин. — відведення) — метод дослідження, який полягає у виведенні із

ються на *діахронії* — науковому підході, що розглядає мову з урахуванням часових змін окремих компонентів мовної структури або мови в цілому.

Для вивчення мов і культур у взаємодії між собою використовують *історичний метод* — систему наукових прийомів для синхронного порівняльного дослідження двох або кількох мов. Застосовуючи цей метод, виявляють типологічні (подібні) та контрастивні (відмінні, специфічні) ознаки на різних мовних рівнях: фонетичному, лексичному, морфологічному та ін.

За допомогою *методу лінгвістичної географії* вивчають територіальне поширення діалектних та ономастичних явищ певної мови з нарисом їх умовними знаками на окрему карту (прийом картографування). Цей метод використовують у межах функціонування однієї, двох або кількох мов, що контактують.

З метою вивчення особливостей народів і мов вдаються до *соціолінгвістичного методу* — дослідження соціальних аспектів розвитку мови, її суспільних функцій у синхронії й діахронії, механізмів взаємодії мови й суспільства. За допомогою цього методу вивчають проблеми соціальної диференціації мови, взаємозв'язку мови й культури, мови й мовної політики, двомовності тощо.

Нефілологічні методи можливі лише в периферійних галузях слов'янської філології і не зачіпають всієї її сутності. Наприклад, зазначені з географії та геології терміни «субстрат», «суперстрат», «адстрат» пов'язані з перенесенням у мовознавство *стратиграфічного методу* виділення різних прошарків земної кори. *Математико-статистичні методи* важливі в аналізі демографічної ситуації у різних країнах, динаміки розвитку їхніх народів і мов тощо.

Літературознавча методологія — система методів, які використовуються в науці про літературу, тісно пов'язана з теорією літератури, історично змінюваним розумінням природи і специфіки художньої літератури. Перефразовуючи відому тезу Г. В. Ф. Гегеля, що метод — це теорія, повернута до практики, можна твердити, що літературознавчі методи — це теоретико-літературні знання, на які спирається дослідник літератури в процесі її вивчення. Якщо будь-який метод у сфері духовної культури — це аналог попередньо узагальнених і теоретично осмислених явищ, то стає зрозумілим, що літературознавча методологія залежить від адекватного і повного пізнання літературного процесу в усьому його розмаїтті, а тому вона не може бути застиглою, аби за її допомогою вичерпно і задовільно пояснити нові неповторні художні цінності. У зв'язку з цим кожна літературознавча школа, яка спирається на літературу свого часу і відповід-

загальних положень як істинних часткових нових положень. Різновидом дедукції є *гіпотеза* як наукове припущення, що випливає із знання загальних істинних положень; *індукція* (з латин. — наведення, збудження) — метод наукового дослідження способом логічного умовиводу, де на підставі знання про окреме робиться висновок про загальне.

Загальнонаукові принципи й методи часто зараховують до загальнонофілософської методології.

3. *Часткова методологія*. Це система застосовуваних у відповідній галузі науки спеціальних методів і прийомів дослідження, зумовлених конкретною специфікою об'єкта або його окремих сторін складових.

Філологія як сукупність взаємопов'язаних гуманітарних наук не має власних методів дослідження, а послуговується усіма названими методами.

Щодо української філології, то вона використовує систему часткових методів, поширених у мовознавстві, літературознавстві, соціології історії, археології та ін. Провідну роль з-поміж них відіграють мовознавчі методи. Залежно від аспекту дослідження й мети вивчення об'єкта найчастіше застосовують описовий, порівняльно-історичний, зіставний, соціолінгвістичний методи і метод лінгвістичної географії.

Описовий метод є методом планомірного аналізу мовних одиниць їх інвентаризації та систематизації, з'ясування особливостей будови функціонування з урахуванням різних перехідних випадків. Його використовують при вивченні сучасного стану мов і діалектів, але можуть застосовувати і до інших хронологічних зрізів з позиції синхронії — наукового розгляду мови як об'єкта дослідження на певному часовому зрізі у відриві від процесу мовного розвитку.

Одним із способів застосування принципу історизму в мовознавстві є *порівняльно-історичний метод* — система наукових прийомів визначення генетичних відношень між мовами і відтворення (*реконструкції*) доісторичного розвитку мов та їх праформ на підставі виявлених конкретних ознак звукової спорідненості семантично тожданих чи близьких морфем порівнюваних мов. Порівняльно-історичний метод є основою для здійснення *етимологічного аналізу* слів або морфем, за допомогою якого встановлюють їх походження, первісне значення, початкове звукове оформлення (праформу) та історію розвитку. Спираючись на фонетичні, морфологічні та семантичні критерії порівняльно-історичного методу, етимологічний аналіз слів передбачає використання *прийому культурно-історичної інтерпретації* позначуваних реалій, яка пронизує весь курс філології. Пов'язані з порівняльно-історичним методом прийоми та етимологічний аналіз слів ґрунту-

ні її суті засади, швидко виявляє власну обмеженість (її випереджують художня практика) і дає поштовх народженню нових методологічних підходів.

З погляду історичної змінності літературного процесу виділяють такі *літературознавчі школи*: *філологічну, біографічну, історико-політичну, культурно-історичну, психологічну, психоаналітичну, феноменологічну, соціологічну, структуральну, постструктуралістську* та інші. Кожна з них свого часу домінувала, вбирала в себе щось від попередньої чи повністю заперечувала її, прагнувши пояснити насамперед сучасні їй нові літературні явища або глибше збагнути специфіку творів попередніх епох чи ті елементи їх структури, які залишалися поза межами інших шкіл з їх методами (*психоаналіз, формалізм, структуралізм*). Методологічний плюралізм (на протигвагу марксистському методологічному монізму) динамізував науку про літературу, стимулював появу нових теоретичних концепцій, які не завжди ставали ефективною методологією. Натомість марксистське літературознавство костеніло у своєму «традиціоналізмі». Складалася затяжна ізоляція, зокрема українського літературознавства, від різноманіття теоретичних шкіл. *І. Фізер* з цього приводу в 1990 р. слушно зауважив: «Щоб мислити по-сучасному, треба бути знайомим з тими поняттями категоріями, концептуальними засобами, які властиві сучасній науці. Кінець науки починається тоді, коли одна понятійна система проголошується універсальною в часі і просторі. Тоді вона стає міфом, догмою чи псевдорелігією і як така, у кращому випадку, веде до цензури, а в гіршому — до інквізиції» [6].

Характеристика сфери і об'єктів діяльності випускників із вищою освітою — бакалаврів за напрямом підготовки «Філологія». Бакалавр із фаху «Філологія, українська мова та література» повинен мати фундаментальні знання в даній галузі, володіти методикою навчання української мови та літератури, використовувати їх у різних видах комунікацій. Його компетенція може охоплювати в залежності від напрямку підготовки такі *види діяльності у сучасній соціальній структурі*:

- викладання української мови та літератури в середніх навчальних закладах;
- виконання навчально-допоміжної та дослідницько-допоміжної роботи, пов'язаної з українською філологією;
- безпосереднє забезпечення письмової й усної комунікації та інформації державною мовою у різних галузях господарства, науки та культури;
- методичне забезпечення комунікації українською мовою.

Основні сфери діяльності (затребуваність) бакалавра філології — освітня, наукова, культурна та соціальна галузі: навчально-виховні дошкільні заклади, загальноосвітні школи I–III ступенів, ліцеї, гімназії, коледжі, спеціальні і вищі навчальні заклади усіх рівнів, громадські та дослідницькі установи різного рівня, професійно-технічні училища, а також наукові, архівні, видавничі, інформаційні (радіо, телебачення, преса), музейні, мистецькі та інші заклади, перекладацька діяльність.

Діяльність бакалавра філології передбачає знання загальних засад організаційної роботи у середніх навчально-виховних закладах. Бакалавр-філолог може займати викладацькі та адміністративні посади у середніх спеціальних навчальних закладах, включаючи спеціалізовані школи (ліцеї, гімназії тощо) гуманітарного типу, а також працювати на посадах старшого лаборанта в навчальних закладах та дослідницьких установах різного рівня.

Бакалавр з фаху «Філологія» має право на участь у конкурсі для продовження навчання в освітніх закладах IV рівня акредитації з метою отримання кваліфікації спеціаліста та магістра.

Соціальна спрямованість діяльності бакалавра полягає в готовності до успішної реалізації своєї соціальної ролі в умовах, коли знання і володіння державною мовою є засобом засвоєння і передачі різноманітної інформації в усіх галузях культурного, соціального і економічного життя країни, коли ґрунтовне володіння українською мовою є надійним засобом підвищення загальногуманітарного і професійного рівня людини.

Нормативна документація. Бакалавр з української мови та літератури має бути підготовлений до філологічної діяльності в педагогічній і дослідницькій роботах в установах, підприємствах, навчальних закладах, в організаціях на посадах, що визначені у «Довіднику тимчасових тарифно-кваліфікаційних характеристик посад спеціалістів, службовців та професійних працівників для всіх бюджетних установ та організацій» (наказ Міністрації № 73 від 30.09.1993 р.) та Класифікаторі професій ДК-003-95 (затверджений і введений у дію наказом Держстандарту України № 257 від 27.07.1995 р.). Зміст освіти бакалаврів визначається нормативною і вибірковою частинами змісту освіти, що розробляються у встановленому порядку з кожної спеціальності відповідно до Переліку спеціальностей, визначеного для освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр». Таким чином, бакалавр з української мови і літератури може працювати на посадах викладача навчальних закладів I–II рівнів акредитації, методистом у системі середньої освіти, молодшим

науковим співробітником науково-дослідних інститутів, тобто бакалавр готується до педагогічної, науково-дослідницької, організаторської та художньо-критичної діяльності відповідно до отриманої кваліфікації. Бакалавр філології за фахом «Українська мова та література» володіє широким діапазоном загальнофілологічних знань, що включає різні напрями підготовки бакалавра гуманітарного профілю.

Фахівець підготовлений до роботи за ДК 009-96.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра з української мови та літератури є орієнтиром при визначенні проміжної та кінцевої мети, змісту та організації навчально-виховного процесу встановлює призначення бакалавра української мови і літератури. Освітньо-кваліфікаційна характеристика враховує:

- сферу та умови професійної діяльності викладача і науковця початкового рівня з української мови та літератури;
- вимоги до рівня професійної підготовки та особистих якостей викладача-філолога;
- критерії оцінки сформованості основних компонентів професійної компетентності викладача-словесника та науковця-початківця.

Сучасні вимоги до бакалавра з української мови та літератури. Бакалавр з української мови та літератури повинен мати поглиблений **обсяг знань** з мовознавчої, літературознавчої, педагогічної, психологічної та інших галузей, високі моральні якості, навички наукової організаційної, психолого-педагогічної діяльності.

Він **повинен уміти** аналізувати історію українського народу, його минуле і сучасне життя, культурний та освітній рівні розвитку на професійному рівні виконувати свої функціональні обов'язки у відповідності до вимог законодавства; приймати професійні рішення з урахуванням їх соціальних наслідків; всебічно знати теорію та історію української мови і літератури; викладати українську мову і літературу у вищих і середніх навчальних закладах, а також мати певний досвід застосування знань та продуктування нових для розв'язання проблемних професійних завдань у відповідній сфері наукової діяльності.

Бакалавр з української мови та літератури **повинен володіти:**

- глибокими спеціальними знаннями;
- методами і прийомами викладання мови і літератури у середній школі;
- уміннями інноваційного характеру;
- навичками науково-дослідної (творчої), науково-педагогічної та організаторської діяльності;

- досконало українською мовою, мінімум однією іноземною (англійською) мовою та слов'янською (польською);

- методами і прийомами науково-дослідної роботи на рівні викладача і молодшого наукового співробітника.

Бакалавр з української мови має бути підготовлений до активної наукової, педагогічної та соціальної діяльності, що відповідає учасним вимогам і сприяє прогресу суспільного розвитку:

- бути глибоко обізнаним щодо основних світоглядних теорій та концепцій в галузі гуманітарних і соціально-економічних наук, уміти аналізувати соціальні проблеми і процеси, використовувати методи цих наук у різних видах професійної і соціальної діяльності;

- добре знати етичні і правові норми, які регулюють відносини між людьми, ставлення людини до навколишнього середовища;

- розуміти процеси і явища, можливості сучасних наукових методів філологічних досліджень та володіти цими методами на рівні, необхідному для вирішення практичних завдань, що постають при виконанні професійних обов'язків;

- бути підготовленим для продовження навчання, професійної діяльності в іншому оточенні (за кордоном);

- досконало володіти розвиненою культурною мовурою мовлення, уміти ясно логічно висловлювати свої думки як усно, так і письмово;

- володіти навичками наукової організації праці, бути обізнаним з можливостями і методами застосування комп'ютерної техніки у своїй професійній діяльності;

- бути здатним самостійно оволодівати новими знаннями, критично оцінювати набутий досвід з позиції останніх досягнень методики філологічної науки та соціальної практики;

- розуміти основні проблеми своєї професії, дисциплін, що визначають конкретну галузь його діяльності;

- мати високу підготовку для самостійної побудови і використання у практичній діяльності різних методик, аналізу явищ і процесів;

- бути здатним успішно втілювати інновації у науковій дослідженні. Бакалавр з української філології одержує підготовку з фахових дисциплін та поглиблену підготовку з методики і методології наукової роботи. Підготовка бакалавра включає також виконання курсових робіт аналітичного або дослідницького характеру.

Для осіб, які претендують на одержання ступеня бакалавра української мови та літератури, є обов'язковим опанування відповідних іноземних мов та літератур.

Бакалавр повинен демонструвати високий рівень педагогічної, інтелектуальної та моральної культури, педагогічний оптимізм, осві-

ченість, глибоку ерудицію, інтелігентність, високе почуття національного обов'язку, громадянськість, соціальну і професійну активність, чесність, справедливність, демократизм, працелюбність, соціальний оптимізм, здатність реалізувати етичні ідеали й цінності жити, демонструвати естетичну культуру й культуру мовлення, пошту, одягу тощо.

Бакалавр повинен володіти знаннями з таких галузей: сучасні інформаційні технології; теоретична естетика; історія філософії; іноземна мова; друга слов'янська мова; актуальні питання походження української мови; закономірності розвитку української літератури; сучасне західне літературознавство та мовознавство; методологія наукових досліджень та форми їх практичного застосування; специфіка українського літературного процесу як комплексного явища; сучасний стан обраної наукової проблематики; основи бібліографічної роботи; правила оформлення статей, монографій тощо; основні методи наукового аналізу та конкретні методики їх здійснення; науковий стиль мовлення; основи реферування, концептуального конспектування; логіка наукового викладу; педагогіка; психологія; закономірності виникнення розвитку педагогічних ідей у системі світової культури, динаміка їх розвитку в різні періоди і за різних історичних формацій; основні тенденції і напрямки перспективного розвитку та становлення національної школи України; закономірності і принципи виховання особистості взаємозалежності біологічних і соціальних факторів у розвитку особистості, усвідомлення закономірностей, форм і методів, що забезпечують розвиток і формування дитини; механізми, що лежать в основі сучасної системи навчання, знання закономірностей, принципів, форм методів та засобів організації навчальної діяльності учнів; можливість сучасних технологій і засобів навчання; закономірності, принципи, форми, методи і засоби розв'язання завдань підрастаючого покоління джерела народної педагогіки, розуміння їх можливостей у формуванні загальнолюдських морально-етичних цінностей; роль особистості вихователя-викладача в умовах національного відродження України, його особисті якості, здібності у педагогічному спілкуванні.

Бакалавр повинен мати навички:

- використання інформаційних технологій у філологічній практиці
- аналізування творів літератури різних жанрів;
- застосування естетичних категорій у літературознавчому аналізі
- виділення своєрідності літературного та мовного розвитку;
- визначення закономірностей розвитку літературного процесу;
- орієнтування в бібліографічних покажчиках та знаходження потрібної навчально-дидактичної літератури;

- укладання бібліографії з конкретної наукової проблеми;
- використання здобутків західного літературознавства та мовознавства в науково-дослідній роботі;
- укладання методичних розробок з української мови та літератури;
- написання наукової доповіді чи статті;
- реферування матеріалів за обраною проблемою дослідження;
- аналізування наукових концепцій провідних літературознавців та мовознавців різних історичних епох;
- організації учнівського колективу до праці;
- здійснення психоаналізу колективу у процесі навчання;
- налагодження навчально-виховної роботи серед школярів;
- організації культурно-освітніх та навчально-дидактичних заходів у відповідності до потреб загальноосвітньої школи;
- застосування знань з українського мовознавства у повсякденній практиці виконання учнів;
- використання оптимальних методів і прийомів у процесі викладання української мови і літератури;
- планування перспективних ліній розвитку дитячого чи студентського колективу;
- здійснення індивідуального і диференційного підходів до учнів;
- прогнозування результатів навчально-виховної роботи;
- встановлення мотивованих контактів із вихованцями, регулювання міжособистісних стосунків учнів у колективі, встановлення зв'язків між первинним колективом та загальношкільним, забезпечення різних видів педагогічного спілкування;
- керування дитячим колективом та органами самоврядування, надання педагогічно доцільної допомоги дитячим організаціям, забезпечення оптимальних умов розвитку колективу й особистостей учнів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Бевзенко С. П.* Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови / С. П. Бевзенко. — К., 1991. — 335 с.
2. *Даниленко Л. І.* Українське мовознавство у західних і південних слов'ян / Л. І. Даниленко, В. М. Русанівський, В. Є. Федонюк, В. В. Чу-мак. — К., 2005. — 178 с.
3. *Дяков В. А.* Об основных этапах истории развития славяноведения в дореволюционной России / В. А. Дяков, А. С. Мельников // Славянове-деніе в дореволюционной России. — М., 1979. — 409 с.
4. *Енциклопедія українознавства. Загальна частина* : в 3 т. (перевидання в Україні). — К., 1994—1995; *Словникова частина* : в 11 т. (перевидання в Україні). — Львів, 1993—2003.
5. *Личик В. В.* Вступ до слов'янської філології : підручник / В. В. Лучик. — К., 2008. — 344 с.
6. *Словник літературознавчих термінів* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrlit.vp.ua/info/dict/r0w28.html>
7. *Слов'янська філологія на Україні* (1977—1981): Бібліографічний по-кажчик. — Ч. 1. Мовознавство. Фольклористика. — К., 1983. — 208 с.
8. *Супрун А. Е.* Введение в славянскую филологию / А. Е. Супрун. — Минск, 1989. — 480 с.
9. *Хижняк З. І.* З історії Києво-Могилянської академії XVII—XVIII ст. / З. І. Хижняк. — К., 2005. — 64 с.
10. *Чучка П. П.* Вступ до слов'янської філології : у 2 ч. / П. П. Чучка. — К., 1988. — Ч. 1. — 78 с.; 1999. — Ч. 2. — 76 с.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Моя майбутня професія — філолог.....	7
Специфіка філологічної професійної діяльності.....	27
Професійний портрет філолога.....	45
Етапи професійного зростання.....	59
Компетентнісні виміри моєї професії.....	63
Загальний огляд спеціалізації.....	115
Заключне слово.....	123
Рекомендована література.....	126